

АНТЕЈСКИ МОТИВИ ЗБИРКЕ ПРИЧА У ВРТЛОГУ ВРЕМЕНА ИВЕ МУНЋАНА

Један од лајтмотива кратке прозе Иве Мунћана јесте мит о Антеју у ширем значењу те речи. На потки овог древног мита и његове снажне симболике изграђен је „вртлог прича“ овог савременог писца, у највећој мери исприповедан кроз доживљајно *ја*, у форми исповести. Предмет овог рада је сагледавање антејских мотива као тематског, структурног и идејног тежишта збирке *У вртлогу времена*, те указивање на специфичну природу и значење поменутих мотива у датом делу. У завршном делу рада указује се на значај „антејске“ прозе Ива Мунћана у контексту српске књижевности усмерене ка поменутој тематици.

Кључне речи: Иво Мунћан, антејски мотиви, кратка прича, исповест.

*Ми смо ти рођени за њиву, па под старост – за башту, за мотику, за ашов или виле.
(Иво Мунћан, Ћаскање на перону)*

1. Мит о Антеју као лајтмотив прозе Иве Мунћана

„Толико је пута речено да је од живота лек сам живот, прост, природан живот, додир са родитељском земљом, одмор на 'материнској груди', дневни рад који испуњује живот и управља га.“, записао је Јован Скерлић (1971: 206) поводом стваралаштва ретких писаца који су успели да сагледају ону вечну везу која постоји између земље и човека, те да својим делима у читаоцу пробуде осећање укорењености у тло из којег су поникли и из кога упијају снагу и животност. Међутим, Скерлић је још те давне 1914. године, када је настао текст који смо поменули, изнео своје готово пророчко запажање да су такви писци – Антеји ретки. Именом овог античког дива Скерлић је назвао једино песника и прозаисту Вељка Петровића. С друге стране, сам Вељко Петровић је насловом једне од својих родољубивих песама изузетне лепоте наслутио долазак „нових Антеја“ који ће наставити линију стиховног и прозног тематизовања земље као култа сигурности и

¹ mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs

постојаности и човека који се једино са њеног тла може дићи „оснажен и силан, / ко некад Титан“ (Петровић, 1969: 57). Земља, равница, човек, природа, тежачки рад као најфреквентнији мотиви Петровићевих дела, неретко истицани самим насловима (уп. *Човечја земља, Кад сељак умире, Похвала равници, Земалски звуци, У жетвене дане*), средишњи су мотиви већине прозних дела Иве Мунђана. У више наврата књижевни критичари су истакли да је Иво Мунђан својим делима успео да дочара равничарско банатско поднебље (Поповић, 1973; Милин, 1977), човекову емоционалну повезаност са широком равницом (Вукадиновић, 1992), али и унутрашње тензије човека укореењеног у њу (Клисурац, 1973). Један од наслова романа овог писца (*Сунце на кришке*, 2014) чак непосредно алудира на стих Петровићеве песме *Кад сељак умире*: „Сунце скоро зашло, још остаде кришка“. Следећи паратекстуалне елементе прозних и песничких дела Иве Мунђана, можемо истаћи да је његова средишња стваралачка преокупација човек у видокругу банатске равнице који, услед неумитности клепсидре, загледао у кришку сунца граби за даном више; видици његове маште и капија његових жеља непрегледни су што, каткад, Мунђановом јунаку узрокује бесану ноћ. Међутим, јунаци Мунђанове прозе никад не одустају. Ови „жетеоци дуге“ до својих жеља стижу „сунчаним мердевинама“.²

Међу прозним делима Иве Мунђана, чари *домаје*, антејски доживљај свог национа и препознавање коренског у нама на најбољи начин дочарава збирка кратке прозе *У вртлогу времена* (2013). „Свет као свет“ и „Свет мимо света“ нису само целине поменуте Мунђанове збирке, већ предмет дубоке спознаје до које долазе њени јунаци тек у додиру са својом равницом – благом, неизмерном, *гнојном*, јаком.

2. Антејске црте ликова збирке *У вртлогу времена*

Када је у питању форма прича утканих у збирку *У вртлогу времена*, на први поглед учачамо континуитет на плану технике приповедања³ јер приповедачи ових прича – равничари, повратници, домаћини, паори, старине

² Синтагме које смо инкорпорирали у овај сегмент рада заправо су наслови дела Иве Мунђана: *Клепсида, Видокруг, Један дан живота* (збирке прича), *Бесана ноћ* (микророман), *Видици маште, Капија жеље, Жетеоци дуге, Сунчане мердевине* (збирке песама).

³ Од своје прве збирке приповедака, *Клепсида*, Иво Мунђан негује технику писања у 1. лицу. „Можда је јака страна његовог прозног стваралаштва првенствено у сагледавању равничарског банатског поднебља у добро вођеној нарацији, без уобичајене експозиције, класичног портретисања.“ – запазио је Небојша Поповић у тексту написаном 1973. године поводом Мунђанове прозе. Прозни текстови Иве Мунђана бременити су монолошким исказима, самопопсатрањима, интроспекцијама и аутобиографским елементима јер се банатска равница тимешке жупаније често јавља као место радње дела овог писца.

(Чика Сима, Драгослав, Стојан Симић, Михајло и др.) приповедају своју „животну причу: кратку, обичну.“ (Мунћан, 2013: 57).⁴ Мунћанови јунаци итекако умеју да се расприповедају, а прича је главно „оруђе“ њихове борбе. Не устручавају се говора пред незнанцем. Саговорнике траже чак и на станичном перону (као у истоименој причи збирке о којој пишемо). Започињу разговор речју „синовче“, чиме откривају своју снажну жељу за блискошћу са сваким ко крочи на тло њиховог малог места. Међутим, иза ове жеље за блискошћу крије се тешка усамљеност човека у опустелим равничарским селима. Приповедачи се током разговора губе, чкиљавим очима се загледају у сунце, у златну њиву; у детињство, у себе. Иако усамљени, они приповедају без сузе и дрхтавог гласа. Њихова прича је без ламентације и зато њихова реч има одјек, те саговорници (заправо, слушаоци) ових исповести неретко признају: „Ухвати нас старчево казивање“ (31), и закључе: „богатији смо за цео свет“ (36). Тренуци приповедања Мунћановим јунацима, али и слушаоцима, „бокори су радовања“.

Доживљајни и веродостојни, прозни текстови збирке *У вртлогу времена* жанровски су блиски „причи из живота“ о којој је писао Душан Иванић (2015: 5) у истоименом тексту, а у контексту српске прозе 18. и 19. века као кратком, самосталном прозном облику где се извесне животне (документарне) чињенице саопштавају као целовите, сижејно уобличене приповетке/приче. Међутим, поједине Мунћанове приче из живота имају слободнији однос према својим жанровским границама; примера ради, прича „Старац и сунце“ блиска је новинској репортажи, а њена документарна страна ојачана је транскриптом „записа са траке“ насталом у кући једног банатског старине. Своје приче из живота Мунћан мотивише сусретом свога (усамљеног) приповедача са човеком или са природом – јутарњим Сунчевим зрацима, додиром са листом шљиве или јабуке. Међутим, у контексту наративног света збирке *У вртлогу времена*, сусрет са случајним пролазником има карактер Догађаја, док се одлазак у башту или на њиву може назвати правом светковином. И стил Мунћанових приповедака близак је природном, спонтаном језику причања. Његове *приче из живота* светкују задовољство причања, односно задовољство у причању. Светкују реч, глас и звук као потврду живота. Готово по правилу, заплет прича утканих у збирку *У вртлогу времена* не стиже да се до краја разјасни; читалац никада неће сазнати да ли је старина отишао са свог комада земље, или, пак, да ли је јунак на перону најзад ушао у воз који води ка његовом селу. Позивајући се на Виктора Жмегача, Добривоје Станојевић (1985: 58) је истакао да форма кратке приче у себе упија вечити заплет и бескрајну неизвесност. Стога и не чуди што Иво Мунћан тему вечитог сукоба између својег и туђег, између *овде* и *тамо*, те исконску жудњу за својим комадом земље и Сунца обрадио у

⁴ У наставку рада наводимо само бројеве страна издања збирке *У вртлогу времена* са списка литературе.

форми кратке приче. Иако су усмерене на једну оквирну ситуацију (долазак новинара у село, службено путовање у завичај, долазак на перон, скривање у кукурузишту током једне ратне ноћи...), вештим бирањем детаља око којег ће организовати приповедање (зрак сунца, бора на челу, шуштање кукуруза, хрскава корица врућег хлеба и др.) Иво Мунђан није само допринео квалитету својих кратких прича, већ им је придао симболичку димензију јер сви наведени детаљи семантички корелирају и упућују на комад („кришку“) земље као средишњем мотиву, на симболичкој равни – *својој* земљи.

У свакој од прича збирке *У вртлогу времена* прожимају се прозно и поетско, што нимало не чуди будући да је реч о аутору који се подједнако успешно остваривао као песник. Поједини сегменти прича налик су песмама у прози, а међу најуспелијим можемо издвојити лирску исповест старине у причи „Старац и сунце“ која се својом апологијом овом извору енергије у значајној мери приближава истоименом Дучићевом запису. Мунђанова прича такође дочарава тишину, непомићност и немир, бујицу нијанси боја и упућује хвалоспев тајанственом, чаробном Сунцу као највећем пријатељу равничара. „Мален, сићушан прамен“ Сунца успева да се, попут лопова, прикраде до кажипрста једног ратара и ту се заигра. Старинина прича (односно песма) постепено се разлива у тој бујици боја, одражавајући контраст на којем је грађена поменута „песничка“ слика: у „приповести“ о Сунцу сјединили су се игра зрака, непомићност и немир, односно тренуци старинине радости због присуства саговорника са стрепњом да сваког трена поново може остати сам.

Јунака Мунђанове збирке *У вртлогу времена*, кажу, „има свугде и свакад. И тамо где се нико не нада. Верује се да су стварнији од стварности. [...] Али ко су – знају.“ (6; 5). Испољавају се у хронотопу села равничарског Баната. Затичемо их у сред *високих, високих* кукурузишта: „Овде је земља најбоља за кукуруз“ – кажу. Налазе се искључиво на отвореном простору – у башти, њиви, дворишту, на перону; или у кафани као међу-простору, где жељно ишчекују саговорника како би му приповедали о благој равници и својој топлој и смерној туги. Њихова кућа увек је широм отворених врата. Заправо, њихова кућа свакоме ко у њу сврати нуди се попут дома, а незнанац се поздравља са: „Роде си мој!“ Ликове ових прича покреће земља, тачније жеља да поседују још један педаљ, ма „десет ланаца“ те плодне равнице. Са „ситнежом“ у цепу иду у печалбарство. Често се само са стинежом и врате. А каткад се тежак рад исплати. Њихове њиве су бремените: „Па смо на њиве грабили такорећи између два облака и две кише.“ (22), рећи ће свако од њих.

Јунаци збирке *У вртлогу времена* славе Божић, Нову годину, Светог Саву, Сретење, али ипак не воле зиму јер доноси учмалост и мрзовољу. Они воле рад и посла пуно „да немаш времена ни да умреш“. Ишчекују пролеће и плавичаст пламичак који их враћају животу. Они су – одјек: Саве, Лазара. „Ко жели да буде и остане свој – види их и чује. А шта буде ако искреност

и добронамерност нису на цени? То – већ није њихова, него нека друга прича.“ (7), закључује један од приповедача.

3. Антејска борба

Ликови збирке *У вртлогу времена* антејски се боре. Антејева борба метафорички је садржана у речи из наслова збирке. Мунћанов „Антеј“, чврсто укореењен у равницу, темена врелог од равничарског сунца, бори се у вртлогу времена, са вртлогом времена. Бори се бојама, са бојама: жутозеленом бојом ливаде против сиве боје неба, златном житном против боје облака и олује на намрштеном челу оног „другог сунца“. На фону свакодневице, јунаци се боре са чамотном зимом која их одваја од поља, од саме њихове природе. Мунћанов јунак бори се и звуком – фијуком косе, те одјеком песме против тишине равничарског поља, именом и бројем против безимених и необележених улица. Причом против мука. Бори се са „временом у процепу“, са оним пеломним догађајем (ратом, одласком) до којег, и од којег мери своје време. Јунак Мунћанове збирке стрепи од свог или туђег одласка. На своме/са свог тла бори се да се „опанци врате у бразде“.

4. „Кришка“ земље

Најфреквентнији мотив збирке *У вртлогу времена* јесте земља плодна, банатска. У уводним прозним фрагментима обједињеним насловом „За сто сели зло и горе па повели разговоре“ мотив земље најпре се повезује са огњиштем. Видик јунака збирке *У вртлогу времена* омеђен је оним парчетом земље над којим се моли и које обрађује. Осим иконе, врча воде, чаше ракије, бокала вина, хлеба и соли за путника намерника, Мунћанов јунак иште још једино своју „кришку Сунца“. Семантика мотива земље огњиштем се проширује на прошлост и постојаност. Овакав доживљавај свог комада земље и кришке Сунца над њим приближава се архетипској слици енергије и поновног рођења. Укореењен и окупан снопом зрака свога Сунца, јунак збирке *У вртлогу времена* уздиже се изнад једнократности и пролазности, а његова лична судбина постаје судбина једног национа. Истински је живот једино „у знаку аманета [овог, свог] простора и видика.“ (103), закључује приповедач приче „Мајка“. У поменутој причи, изједначен са мајком, мотив земље још једном се повезује са животом. Она (Земља-Мајка) је срце света, „ћутљива статуа“ (103), „скамењена лавица“ (104); симбол антејске снаге Мунћановог јунака. Банатска, равничарска земља „стајала је као стена док се мимо ње све ковитлало, превирало, плакало, туговало“ (106). Горела је, тресла се, али, одмотавањем клупка времена, њено „стабло“ је расло. До-

живљај земље у збирци *У вртлогу времена* увек је антропоморфизован: она стрепи, нада се; њено лице се озари сваким новим породом на њеном тлу, а запева када се опанци врате у њене бразде. Каткад је јогунаста и ћутљива. Доживљај земље као мајке кулминира у готово полилошком исказу: „Нас је задојила она, тамо на знаном месту. А док је Ње – биће и нас. Амин!“ (110) Поред тога што углавном игра улогу заштитнице, земља у причи „Мајка“ задобија и агоничку конотацију: по упозорењу соколова који се у већини митологија повезују са богом неба као изасланици или ратници, она уме да захучи, да се ковитла и превире.

Мотив земље има важну структурну улогу у збирци *У вртлогу времена*: он је оквир дела „Свет као свет“. Од прве приче овог дела, „Зимског дана“, тематизује се релација уснулоост – буђење, а кулминација идејног аспекта мотива земље налази се у претходно поменутој причи, „Мајка“, позиционираној на рубу дела „Свет као свет“. Земља у аманет оставља не само видике и просторе, већ и памћење. Она чува, брани, рађа. Тај комад земље о коме се приповеда у збирци *У вртлогу времена* физички је омеђен, али је у пренесеном значењу бескрајан јер се простире на вертикали тло – Сунце, а испуњен је успоменама, љубављу, надама. Свет приказан у првом делу збирке *У вртлогу времена* само је наизглед обичан, свакидашњи. Он је, заправо, свесвет.

5. Туђа земља

Јунаци збирке *У вртлогу времена* својим сматрају што у тапијама стоји. Суседово поштују и комшија је увек њихов први род. Излазе из кожа ради спокојства кућног прага. Заповести имају само десет. Туђе небо називају „Оним светом“, земљом без тла у коју се не могу укоренити.

У туђу земљу се иде да би се зарадило и вратило у равницу са капиталом за куповину своје „кришке“. О томе се приповеда у више прича збирке *У вртлогу времена*. Старица из приче „Старац и Сунце“ један је од Мунћанових печалбара, а у контексту о којем говоримо нарочито је упечатљива сцена путовања на лађи. Бљесак зеленог Сунца са дугачким пипцима на палуби лађе, пробудио је печалбареву стрепњу. Кроз зелени облак смењивале су се слике сивог, „чужег“ сокака и разнетог покућства. Мотив зеленог Сунца, као што смо показали у претходном одељку, опет ће се повезати са растанком и конотираће старчеву печал. Наставак ове приче налази се у „Јутарњем возу“. У њој је доживљај „комада земље“ и „кришке“ Сунца дат из угла отшљеника, деда-Живојиновог сина. У варошком хотелу син (уједно, приповедач) жуди за хладом разгранатог ораха у сеоском дворишту и у више наврата понавља: „Нема ти лепшег од сопствене куће.“ (71) Евоцирање слика из детињства, сеоског живота, резултира осећањем приповеда-

чеве дубоке усамљености („Отворим очи, појмим да је све оно што ми се збило био сан јер знам да сам сироче...“ (76)).

С друге стране, у причи „Хлеб“ приповеда се о дошљаку (заправо, бившем становнику банатског предграђа) кога је равница изнова прихватила као свог. Осетивши мирис хлеба, дошљак постаје „гладан“ своје земље, а та глад нарочито је добила на интензитету сценом када он халапљиво једе кору врућег хлеба.

У збирци *У вртлогу времена*, где се радња углавном одвија у хронотопу банатског села, туђом се доживљава и варош. Упечатљив приказ варошке хладноће (у пренесеном значењу) дат је у причи „Ћаскање на перону“. Цела прича израста из жудње усамљеног сељака за причом која би га осоколила, или му бар пружио утеху („неки ослонац, неку тачку“) у њему страниј вароши. Са тим циљем јунак ове приче сваке Божје суботе одлази на скучени станички перон како би срео неког „свог“. Сељака је лако препознати: док сви некуда журе, једино сељак застане и седне. Мотив *скученог* перона није случајно изабран. У контексту ове приче, перон још једном подцртава жудњу за блискошћу и топлином која не постоји у породичној релацији у којој се јунак нашао доласком у варош. Парадоксално, он се у својој правој породици осећа усамљено; праву блискост може осетити једино са онима који још увек у себи носе дашак родне земље. Његов син, отшљеник, одавно не мари за кришком своје земље. „Знаш, тако ти је то када човек, домаћин, паорин, наш сељак, ваљда знаш, сигурно и ти имаш деду на селу, остане сам.“ (80) – овако започиње разговор (тачније, исповедни монолог) јунак приче када осети да саговорник дели исту љубав према равничарском селу. У наставку следи приповедање о новим мукама усамљеног човека одвојеног од огњишта, наспрам којих крупа изгледа као пролазна и бледа брига. Озарен зраком Сунца (топлином у речима саговорника), јунак приче „Ћаскање на перону“ евоцира дане истинске среће када ти, од радости што је зрно крупно, дође да на њиви преноћиш. Чести прекиди у приповедању, који су и графички означени, подцртавају јачину сељакове туге и појашњавају да је чаша разговора само тренутно олакшање. „Ја сам тамо оставио себе“ (83), признаје сељак и спорим корацима креће назад ка солитеру, до следеће Божје суботе.

Јунаку збирке *У вртлогу времена* није стран ни доживљај *своје* земље као стране, хладне, туђе. Оваква осећања где год да („рекло би се, из навике“ (37)) крене, са собом носи Сима, средишњи лик приче „Четири чаше на столу“. Сима је типски лик и метонимија је свих оних сељака који су остали у својој равници да са њеног тла сведоче о променама које су је задесиле. Три чаше вина које Сима наручује у кафани сваког четвртог у месецу намењене се онима којих више нема, његовим пријатељима. Иако је остао на плодној равници, под „кришком“ свог Сунца, овај „последњи Антеј“ не напаја се снагом са свог родног тла, већ „дубоко загледио у себе тражи још неке кутке

снаге неопходне да се вине даље...“ (37). Крчма која из дана у дан остаје све празнија сведочи да се снага једино може наћи у реминисценцијама на идиличну прошлост сачињену од слика златне и светлуцаве њиве пуне људи.

„Одабрао сам велеград“ (57) – изговара прекорним тоном Стојан Симић у причи „Вечерњи разговор“. Животна прича овог јунака само је наизглед „кратка, обична“, каквом је сам одређује. Животни пут Стојана Симића, те јунака прича „Јесење ноћи понекад могу бити дуге“ и „Звонце у сну“ заправо су једна тужна повест о отшљеницима који у велеграду остају „гладнији од остале деце“ (58), ћутљивији; изгубљени. Таленат и пут науке ка којем су закорачили предодредили су их за одлазак у град. Међутим, и после неколико деценија, исти ти јунаци траже себе у неким прошлим причама, на угашеним огњиштима. Њихов доживљај „туђег“ неба идентичан је ономе који преовладава у осталим причама: оно је „тмурно, тмурно“, „као да притискује“ (93). У хладном собичку бр. 3/3 некоме од њих учини се да чује звук звона клепетуше или пак школског; тада на тренутак собичак буде испуњен топлином, а срце радошћу. Међутим, тамо се ни мислима не може дуго остати у успоменама јер их одмах распрше бучни разговори на улицама и разуздан смех младих људи; *туђих*.

Доживљају туђе земље као тескобном пандан је доживљај *новог* времена (садашњице) као уклетог. Прича „Уклето време“ најоштрији је контраст иницијалној причи одељка „Свет као свет“. Идиличан зимски дан у равничарском Банату из истоимене приче овде је супституисан хронотопом разрушеног села пред праскосорје, на које пада сенка „зловолно зацереног месеца“ (85). Сцена једне ратне ноћи у кукурузишту – заклону још једном истиче заштитничку улогу комада *своје* земље и човекову безусловну веру у њену љубав. Међутим, иста сцена је и симболички приказ смака једног света на прагу рата. Прича „Уклето време“ је непосредно дневничко сведочанство војника – равничара. Стрепња и страх су до те мере изнијансирани и упечатљиви да читалац редова ове приче и сам може да осети шуштање кукуруза под корацима непријатеља који се приближава.

6. Мотив Сунца

Један од средишњих мотива збирке *У вртлогу времена* јесте Сунце. О Сунцу се такође приповеда у 1. лицу (из перспективе доживљајног *ја*). Међутим, јунаци Мунђанове прозе, од дечака, до старине, Сунце доживљавају на исти начин, као плавичаст пламичак, вагру, огањ; као оазу светлости и златан сноп. Док приповедају, често испруже длан да осете сунчев зрак. Ликови ове прозе приповедају о обичном, равничарском Сунцу као својој исконској и последњој жељи: („*Зар је много то што желим: једно сунце? И то не оно са Екватора или оно из Сахаре. Или оно за које кажу да је најле-*

тше и највредносије: са Северног пола. Не. Него једно обично поподневно равничарско сунце. ... Обично сунце. Толико. Па је ли то много?“ (85) И њима је, као Антеју, Сунце извор енергије: оно их мами у поље, да се ногама укорене у земљу; оно их подстиче на причање. Сунце отвара прозоре и врата банатских равничарских домова, а његови зраци светкују се звуком мотика и гласом са снажним одјеком пољем.

Јунаци приповетке „Старац и сунце“, обликоване као исповест старине, тонски забележене на клупи, поред дрвореда шљива, истакнути су насловом. Старинин доживљај сунца је у потпуности аперцептиван (у Јунговом значењу овог појма) јер не само да нам открива старчево интернализовано искуство, већ нас упућује на идентификацију овог јунака са Сунцем: „Не осећате ли да се губите, да губите себе, заправо, у том малом царству спокојства и ненаметљиве игре светлости и шаренила, праве бујице нијанси боја? У том приливу тишине, непомичности и немира? Јер овај мали, за многе неприметан и непостојећи исечак сунца има некакву чаробну моћ. Сложићете се са мном да је све, ама све, у засенку ове тајанствене светлости. Зар не схватате да вас он, тај прамичак, диже увис и спушта у амбис? Та то је Сунце, момци! Сунце!“ (27) Наведени одломак приближава се приказу архетипске слике Сунца као енергије и поновног рођења. У контексту приповетке, идентификација са Сунцем приповедачу помаже у разумевању „вртлога времена“. Готово јунговски, и овај одломак Мунћанове приповетке „говори са хиљаду гласова“, уздиже личну судбину на ниво судбине човечанства, а у слушаоцу ослобађа благотворне духовне снаге које човеку омогућавају да се спаси из свих опасности. Саговорницама је ово била обична „тезга“ и стога нису ни обратили пажњу на још једно сунце о којем приповеда старина. Како одмиче прича, разиграно, златно Сунце постепено поприма нијансе зелене, ђаволске боје. Постаје свемогуће, рогобатно, шиљасто, застрашујуће; почиње да се руга старини. Од таквог сунца старина би да устукне. Преокрет у доживљају Сунца повезан је са стиском руке која се спрема на пут. Стога доживљај зеленог сунца симболички представља старинина осећања према свом сину који је отишао из равнице. Зелено сунце је сунце патње; оно „цијуче, урличе“. Међутим, и под „чопором облака“ старина и даље жуди за својом „кришком Сунца“. Као што смо нагостили у уводу рада, „кришка Сунца“ припада лајтмотивима Мунћанове прозе. Она је, најпре, комплементарна „комаду земље“ за којим жуди Мунћанов антејски јунак. У варијантама мита о Антеју, те и у уметничким приказима овог мита у античкој књижевности⁵ подједнако се инсистира на релацији овог јунака са земљом и са сунцем: поред тога што је снагу добијао од мајке Геје, један од Антејевих епитета јесте црна боја којом се алудира на то да је овај јунак „обојен сунцем (осунчан)“. У додиру са сунчевим зрацима Антеј

⁵ О реинтерпретацијама мита о Антеју у античкој грчкој књижевности опширније в. на сајту <http://www.theoi.com/Gigante/GiganteAntaios.html>.

опет бива непобедив. Старина из приче „Старац и Сунце“, попут митског Антеја, своје саговорнике (новинаре) не пушта у двориште пре него што дуго са њима поразговара; потом, од свих њих, у башту која у овој причи симболизује старинино срце јер управо овај хронотоп иницира његову најболнију исповест, пушта само једног саговорника коме старинин осећај „није стран“, односно јединог који разуме жудњу и стрепњу за „комадом земље“ и „кришком Сунца“, те безграничну љубав према њима. Ове синтагме, тачније ова осећања и спознаје повезују Мунћанове јунаке: старину, новинара, Симу (из приче „Четири чаше на столу“), Драгослава (из „Идиле на кришке“), Стојана Симића (прича „Вечерњи разговори“), „путника“ који никуда не путује (у причи „Ласкање на перону“), дошљака из приче „Хлеб“... Кришка земље, односно кришка Сунца над њом у прози Иве Мунћана метонимија је равничарског банатског села, а романом који је овај писац објавио годину дана након збирке *У вртлогу времена* она се, услед рата средишњег догађаја о којем се приповеда у роману *Сунце на кришке* и захваљујући елементима хронике које, пратећи живот сељака банатског равничарског села током пола века, у још већој мери проширује се на целу домовину. „Кришка“ своје земље имплицира снажна родољубива осећања Мунћанових јунака која, као што смо показали у овом одељку рада, попримају митске димензије, а њихов јунак постаје прави антејски борац против нахерених кућа и опустелих авлија, а за своју „зраку“. Стога је, по снази семантике коју носи, овај мотив из збирке *У вртлогу времена* раван *бразди* у приповеци Милована Глишића и „човечјој земљи“ у истоименој песми Вељка Петровића: може се осетити само било срца *своје* земље. „Кришка“ земље се добија муком, често доцкан, али огњиште рођено на њој дуго гори заваљујући онима који ту опстају и остају – старини, Сими и другим јунацима који су, додуше, малобројни у причама збирке *У вртлогу времена*, али ову земљу антејски воле и чувају.

7. Закључак

Силина жудње Мунћанових јунака за „кришком“ земље и Сунца још једном нас одводи до митске идиле у којој се Антеј, након што је победио непријатеље, растапа у природи која га окружује. И у прози Иве Мунћана природа није метафизички култ ван човека, већ је његов саставни део. Антропоморфизована је, те се каткад смеје, чило заигра, а каткад се намршти, полегне, усахне; једино је њена топлина равна оној коју доноси мајчина рука. Међутим, антејски јунаци збирке *У вртлогу времена* чезну за кришком идиле јер је у вртложном времену у којем живе она више него довољна за срећу. У времену када је све „на кришке“, оно мало Сунца и земље довољни су да приме цео свет. Живећи „мимо света“ промовисаним вртложним

временом, Мунђанови јунаци као највећу вредност истичу топлину њихове родне груде. „Такву топлину – убеђен си – ниси више никад доживљавао. А била је то некаква слатка топлина, која не да ти се завлачила у кости, него те обливала одозго, од главе почев и силазила, спуштала се низ рамена, залазила под пазухе, клизила по трбуху...“ (97, 98) – закључују и они који су остали, и они који о својој „кришки“ маштају у хладном собичку сивог солитера. У једној од својих песама Иво Мунђан је записао:

„Ако видите оно што нико други не види,
Кад свикнете да ручате снове
[...]
Може се догодити да под вашим прстима
Потече река.
[...]
Ако се ништа од тога не јави само,
Немојте очајавати,
Већ упорно тражите место где тога има
Па, ако Бог да,
Понећете у недра све стране света.“ (Мунђан, 2014: 44).

Ову поетску нит носи и збирка *У вртлогу времена*. Њени јунаци знају које је то место, а чак и када се од њега удаље, у својим недрима носе његову топлину. Ти нови Антеји боре се исконском снагом; увучени у вртлог времена и даље не очајавају. Удаљени од свог места ови „Антеји“ умеју да се о њему распричају, а свака од њихових прича открива лепоту њихове „кришке“ земље, равничарског Сунца и узајамну љубав која напаја и навек спаја. А док је приче, биће и живота.

Литература

- Antaios. *Theoi Greek Mythology*. <<http://www.theoi.com>>. 15. 2. 2018.
- Вукадиновић, 1992: М. Вукадиновић, Рекли су о прози Иве Мунђана, у: И. Мунђан, *У вртлогу времена*. Темишвар: Савез Срба у Румунији [2013], 158.
- Grevs, 2002: R. Grevs, *Grčki mitovi*. Prevod Bobana Veina. Beograd: Altera.
- Иванић, 2015: Д. Иванић, Прича из живота: ка одређењу једне прозне врсте. Ниш: *Philologia Mediana*, год. 7, бр. 7, 15–23.
- Клисурац, 1973: Ч. Ч. Клисурац, Рекли су о прози Иве Мунђана, у: И. Мунђан, *У вртлогу времена*. Темишвар: Савез Срба у Румунији [2013], 156.
- Мунђан, 2013: И. Мунђан, *У вртлогу времена*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Мунђан 2014: И. Мунђан, Ђура Јакшић учи децу да цртају. Темишвар: *Књижевни живот*, год. LVIII, бр. 1 (169), јануар – јун, 44.

- Милин, 1977: Ж. Милин, Рекли су о прози Иве Мунћана, у: И. Мунћан, *У вртлогу времена*. Темишвар: Савез Срба у Румунији [2013], 156.
- Милин, 1999: Ж. Милин, *Одабрани осврти*. Темишвар: Миртон.
- Петровић, 1969: В. Петровић, *Песме; Есеји*. Нови Сад – Београд: Матица српска – СКЗ.
- Поповић, 1973: Н. Поповић, Рекли су о прози Иве Мунћана, у: И. Мунћан, *У вртлогу времена*. Темишвар: Савез Срба у Румунији [2013], 155.
- Скерлић, 1971: Ј. Скерлић, *Критике*. Нови Сад – Београд: Матица српска – СКЗ.
- Станојевић, 1985: Д. Станојевић, *Форма или не о љубави*. Београд: Књижевна омладина Србије.

Мириана Д. Боянич Чиркович

АНТЭЙСКИЕ МОТИВЫ В ПРОЗЕ У ВРТЛОГУ ВРЕМЕНА ИВА МУНЧАНА

Резюме

Одним из лаймотивов краткой прозы Ива Мунчана, является миф о Антэе в более широком значении этого слова. На основе этой древней легенды (мифе) и его могучей (сильной) символики создан „водворот рассказов“ этого современного румынского писателя сербскаго происхождения., в большой мере пересказан в форме исповедени. Тема этого дела соблюдение антэйских мотивов в краткой прозе Ива Мунчана как её тематического, структурального и идейного сосредоточия, затем обращение внимания на специфическую природу и значение этих мотивов упомянутых выше в контексте прозы писателя который именно этим способом, этими мотивами открывает дверь одной более комплексной культурологической (имагологической) проблеме; проблеме вторичности. В закончателном части своей работы указывается на значительность „античэской“ прозы Иво Мунчана в контексте сербской литературы которая направлена к этой упомянутой тематике.

Ключевые слова: Иво Мунчан, антэйские мотивы, краткий рассказ, исповест.